

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Петя Борисова Димитрова,
Институт за исторически изследвания към БАН

за дисертационния труд на Ангел Юлиянов Апостолов
„ВОЕННОПОЛИТИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА ОТНОШЕНИЯТА
НАТО-РУСИЯ (1992-2002)“

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“
по професионално направление 2.2 История и археология,
научна специалност: Нова и най-нова обща история

Ангел Юлиянов Апостолов, докторант към катедра „Нова и съвременна история“ на Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, е представил на вниманието на Научното жури своя дисертационен труд на тема „Военнополитически аспекти на отношенията НАТО-Русия (1992–2002)“.

Смятам, че докторантът и неговият научен ръководител са намерили добра ниша за научна изява, темата напълно отговаря на изискванията за актуалност и дисертабилност. Нейният избор е прецизно обоснован. Така формулирана, тя е изпълнена с изключителен динамизъм, включва богат диапазон от събития и процеси от недалечното минало, които оказват силно влияние върху нашето съвремие.

Дисертационния труд е оформен при спазване на нормативните изисквания в Закона за развитие на академичния състав в Република България. Състои се от увод, три глави, заключение, библиография и списък на използваните съкращения – общо 392 страници. Основният текст заема 367 страници; на 23 страници е разположен списъкът с използваната литература, включващ документи; монографии, мемоари, изказвания и изследвания, статии; 2 страници е списъкът със съкращенията.

Трудът е посветен на сложните, нееднозначни и променливи отношения между НАТО и Русия в периода непосредствено след края на Студената война, когато светът като цяло е изправен пред предизвикателството да се нагоди към новите политически реалности, свързани с рухването на социалистическата система и разпадането на самия Съветски съюз, благодарение на което на политическата карта на света се появява Руската федерация. Макар и получила статута на наследник и правопреемник на СССР, РФ е ново държавно образувание, на което му предстои в най-кратки срокове да се конституира и във вътрешно-, и във външнополитически план. Краят на разглеждания период авторът свързва със събития като излизането на САЩ от ПРО, а на Русия от СТАРТ-2 в края на 2002 г., а също така с решението на САЩ за нападение срещу Ирак (започнало в началото на 2003 г.), подложено на остра критика от страна на Русия и дори от някои европейски съюзници на Америка по НАТО. Тези събития са окачествени като наченки на постепенното, но трайно раздалечаване на позициите на НАТО и Русия по редица спорни въпроси. В този смисъл докторантът добре е очертал и защитил избора на хронологически рамки.

Целите и задачите на изследването са ясно и точно дефинирани. Като основна цел е посочен опитът за „систематизация, анализ и обобщение на причините за сложните, многообразни и в редица случаи противоречиви отношения между Северноатлантическия Алианс и Руската федерация“. На тази цел са подчинени и произтичащите от нея конкретни задачи. Използваният проблемно-хронологичен подход, както и сравнително-историческият и аналитичният метод на изследване напълно отговарят на поставените от автора цели и задачи.

А. Апостолов е направил добър избор да разкрие причините за очевидната заплетеност и непостоянство в отношенията между Русия и НАТО на фона на мащабните трансформации, протичащи и в двата основни обекта на изследване в резултат на огромните промени, настъпили в резултат от събитията от края на 80-те – началото на 90-те години на 20 век. Северноатлантическият съюз е принуден да търси нови опорни точки за своето съществуване след като изчезва причината за неговото създаване – Източният блок с неговата непрекъсната заплаха за устоите на господстващия на Запад обществен строй, още повече когато не са малко гласовете, настояващи за неговото реципрочно разпускане предвид краха на „социалистическия лагер“ и прекратяване дейността на Варшавския договор. Русия от своя страна като нов субект на международната арена (макар и успяла да получи статут на правоприемник на СССР) е принудена да съгради адекватна на новите условия концепция за своите национално-държавни и геополитически интереси, за своята национална сигурност и държавно-политически приоритети. И всички тези въпроси трябва да се решават „в движение“ в ситуация на невидан колапс на икономиката, на демографски срив, на остри социални и национални конфликти, на непознат дотогава сблъсък на мнения и идеи в новите органи на държавна власт. А и в обкръжението на бившите членове на Съюза на ССР, към които Кремъл тепърва трябва да се учи да се отнася като към независими държави и равноправни партньори.

Следвайки хронологичния принцип, авторът е разделил изложението на три глави, които отговарят на трите основни периода в развитието на двустранните отношения НАТО – Русия, обозначени от него като Период на сближаване (януари 1992 – юни 1996 г.), Критичен период (юли 1996 – август 1999 г.) и Прагматичен период (септември 1999 – декември 2002 г.). Всяка от тях е тематично разделена на раздели, някои от които от своя страна са разделени на параграфи, всички те посветени на знаковите за всеки отрязък от време събития и процеси в развитието както на двустранните отношения, така и във вътрешното развитие на всеки от обектите на изследване. В тях докторантът прилага не само проблемно-хронологичния подход, но понякога умело „размества“ хронологически анализа на някои от изследваните моменти от историческото развитие с цел да бъдат изяснени по-добре всички техни елементи и да бъде облекчено възприемането им от читателя.

Като добра практика бих посочила обстоятелството, че всяка глава да започва с встъпителна част, въвеждаща читателя в основните проблеми, които предстои да бъдат предложени на неговото внимание. А също и да завършва със заключителна част, предлагаща кратък обзор на представената там информация и едновременно с това насочваща вниманието към последващите събития. В хода на цялото изложение

докторантът демонстрира аналитичен подход, както и добри умения за реализиране на историческо изследване. Направените в края на всеки параграф и на всяка глава изводи отговарят на историческия материал и документи. Тезите, които той отстоява, са сериозно аргументирани, което не мога да отрека дори в случаите, в които не съм съгласна със защитаваните от него виждания.

В хода на изложението А. Апостолов демонстрира добро познаване на съществуващата литература по засегнатите в доктората проблеми. За неговото написване са привлечени изследвания на западни, руски и български учени. Прави впечатление, че авторът е успял да се ориентира в това „море“ от публикации и да използва тези, които му дават възможност да разгърне и обоснове своите виждания по изследваните въпроси. В същото време не мога да не изразя учудването си от отсъствието в библиографския списък на изследванията на специално създадения през 1995 г. в рамките на Института по славянознание към РАН Център за изучаване на съвременната балканска криза. Сътрудниците на Центъра, макар и малко на брой, са много активни в научното анализиране на събитията на територията на бивша Югославия, довели до кървавите междуетнически сблъсъци, които съпровождат разпадането на федерацията и създаването на независими национални държави. Особено следва да бъде подчертана активността на ръководителката на Центъра дин Елена Гускова, публикувала редица монографии, студии и статии по проблемите. Центърът също така е един от първите, които започват да издават сборници с документи, посветени на югославските събития. Вторият сборник „Югославският кризис и Россия: Документи, факты, коментари. 1990–1993“, публикуван през 1993 г., е издаден и на български език.

И докато съм на тема документи, ще си позволя да отправя една препоръка към дисертанта. От списъка с използвани документи се вижда, че той е използвал архива на ООН, от който е цитирал приетите от Съвета за сигурност резолюции по югославските събития – като се започне от рез. № 781 от 1992 г., санкционираща създаването на забранена за военни полети зона над Босна и Херцеговина, и до рез. № 1244 от 1999 г., с която се регламентира статута на временната гражданска администрация в Косово под опеката на ООН (ЮНМИК), както и на мироопазващата мисия на НАТО (КФОР). В тази връзка бих искала да отбележа, че особено що се отнася до бивша Югославия въпросният архив е изключително богат откъм документи, описващи подробно случилото се там, при това генерирани от всички преки участници в събитията – национални правителства, международни организации и др., включително и от Русия и НАТО. При това тези документи дават поглед не само върху крайния резултат, но по тях може да се проследи и пътят, по който се е стигало до едно или друго решение, до една или друга резолюция.

В известна степен странно ми се струва и използването на западни източници за представяне на моменти и сюжети от съветската/руската история, като например Алмаатинската декларация (1991), импийчмънта на Елцин от 1993 г. и конституционната криза от същата година, събитията около Чечня и първата чеченска война и др., при положение че има изобилие от руски извори за тях, които не по-малко надеждно свидетелстват за случилото се. Все пак става въпрос за емпирика, а не са оценки и интерпретации.

Към посочените по-горе библиографски „липси“ бих добавила и спомените на такива изтъкнати непосредствени участници в разглежданите събития като Ричард Холбрук, Уесли Кларк, Мадлин Олбрайт.

Забелязаните пропуски обаче ни най-малко не променят впечатлението ми, че дисертацията се опира на много сериозна изворова и историографска основа.

Като цяло работата има приносен характер. Авторът е успял да изпълни поставените цели и задачи и да представи едно наистина систематизирано и детайлно проучване на вътрешните и външните причини за динамиката във военнополитическите отношения между НАТО и Русия в периода 1992–2002 г., да проследи специфичните процеси в тях. Постигнатите резултати предлагат солидна база за по-нататъшното развитие на научните изследвания, насочени към изучаване на епохата след края на Студената война и борбата за влияние между Русия и Запада в Централна и Източна Европа.

Авторефератът отговаря на структурата на дисертацията, в него са отразени най-важните моменти от изследването, както и неговите изводи. Той съдържа и информация за седем публикации на Апостолов по отделни въпроси, засегнати в дисертационния труд, едната от тях препечатана в превод на английски език, друга намираща се под печат.

В заключение искам да отбележа, че дисертацията на Ангел Апостолов „Военнополитически аспекти на отношенията НАТО–Русия (1992–2002)“ отговаря на всички законови изисквания за такъв труд. Наред с изтъкнатите вече негови достойнства това ми дава основание да заявя категоричната си подкрепа за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Ангел Юлиянов Апостолов и да препоръчам на уважаемите колеги от Научното жури да се присъединят към положителния вот.

13 април 2020 г.

Доц. д-р Петя Димитрова